

OSNOVANJE, RAZVOJ IN DELOVANJE SLOVENSKEGA VERSKEGA SREDIŠČA SVETIH BRATOV CIRILA IN METODA V MELBOURNU IN AVSTRALIJI

THE ESTABLISHMENT, HISTORY AND ACTIVITIES OF THE SLOVENE RELIGIOUS CENTER OF THE HOLY BROTHERS CIRIL AND METOD IN MELBOURNE, AUSTRALIA

Intense emigration of Slovenes to Australia started after the World War One and reached climax in the 1950s and 1960s. According to appraisals of several Slovene emigrant organizations, the number of Slovenians settled in Australia in the 1980s must have been about 25.000 - 30.000. Despite the fact that Slovenians in Australia are the fourth largest non-European Slovene emigrant community (after the Slovene emigrant communities in the USA, Canada and Argentina), they have so far been subject to very few research studies. The present article is therefore a humble contribution to the research of Slovene emigration in Australia, which - considering the extent of its activities - would require several vast research studies. The few female authors having dealt with this community are Čebulj Sajko, Birsa, Mikačič and Mikola. The most numerous Slovene community in Australia is in the Federal State of Victoria; the there settled Slovene emigrants are organized in six ethnic associations, sharing a common religious center. The article discusses one of the major and first organizations of the Slovene emigration - the religious center of the Holy Brothers Ciril and Metod in Melbourne. It brings a survey of the most important turning points and events in its history. Soon after its establishment it surpassed the limits of a Catholic Franciscan "mission" and significantly contributed to the preservation of the Slovene community's ethnic identity. To this day it remains an integral part of Slovene emigrant life.

Keywords: Slovene emigrants, Australia, Victoria, Melbourne, Slovene religious centre of the Holy Brothers Cyril and Metod, Franciscan priests

Intenzivnejše izseljevanje Slovencev v Avstralijo se je začelo po prvi svetovni vojni, vrh pa je doseglo v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Po ocenah različnih izseljenskih organizacij naj bi se število v Avstraliji živečih Slovencev ob vrhuncu, to je v osemdesetih letih 20. stoletja, gibalo med 25.000 in 30.000.

Kljub dejstvu, da so Slovenci v Avstraliji po številu četrta največja neevropska slovenska izseljenska skupnost za slovenskimi izseljenci v Združenih državah Amerike, Kanadi in Argentini, je ta ostala do današnjih dni relativno neraziskana. Ob obstoječih raziskavah avtoric Čebulj Sajkove, Birse, Mikačičeve in Mikole je pričujoče delo skromen prispevek k preučevanju slovenskih izseljencev v Avstraliji, katerih obširno delovanje bi bilo težko strniti tudi v več obširnih razprav in raziskav. Najštevilčnejša slovenska skupnost v Avstraliji se nahaja v Zvezni državi Viktorija; tamkajšnji slovenski izseljenci so organizirani v šestih etničnih društvih, povezuje pa jih tudi versko središče.

V pričujočem prispevku je obravnavana ena med ključnimi organizacijami slovenskega organiziranega izseljenskega življenja – Slovensko versko središče svetih bratov Cirila in Metoda v Melbournu, ki je med prvimi in najpomembnejšimi organizacijami slovenskih izseljencev v Viktoriji in Avstraliji. Delovanje organizacije je strnjeno v pregledu prelomnih dogodkov in večjih mejnikov v njeni zgodovini. Predstavljen je organizacijska oblika, namenjena povezovanju slovenskih izseljencev, ki je že kmalu po svojem nastanku preseгла okvire katoliškega frančiškanskega »misijona« in z delovanjem na verskem, kulturnem ter socialnem področju v veliki meri prispevala k ohranitvi narodne identitete imigrantske skupnosti v avstralskem bivalnem okolju. Uveljavila se je kot sestavni del organiziranega slovenskega izseljenskega življenja in to vlogo ji je uspelo zadržati do današnjih dni.

Ključne besede: slovenski izseljenci, Avstralija, Viktorija, Melbourne, Slovensko versko središče svetih bratov Cirila in Metoda, frančiškanski duhovniki

1. UVOD

Množično izseljevanje Slovencev iz domovine se je začelo v prvi polovici devetnajstega stoletja, ko so se ljudje zaradi slabih življenjskih razmer, šibkega ekonomskega položaja in v želji po hitrem zaslužku pričeli izseljevati v tujino. Takrat sta bili glavni destinaciji Zahodna Evropa ter Severna Amerika. Pozneje, v prvi, še zlasti pa v drugi polovici dvajsetega stoletja, so za Slovence postale zanimive tudi države Južne Amerike in Avstralija, prej omenjenim razlogom za izseljevanje pa se je pridružil politični pritisk.

Pisci, ki obravnavajo slovensko izseljensko skupnost v Avstraliji, so ocenili, da se je v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja število Slovencev gibalo okoli 25.000 (Prešeren 1990: 220–221). Nekateri, med njimi tudi Birsa (1994: 56) in Čebulj Sajkova (2001: 259–268) navajajo celo številko 30.000. Realno je nemogoče določiti njihovo število, saj tudi uradne statistike avstralske vlade z različnimi popisnimi obrazci ne zajemajo celotne izseljenske populacije s slovenskim izvorom.

Slovenska izseljenska skupnost v Zvezni državi Viktoriji je najštevilčnejša (Koderman 2007: 35–39) v Avstraliji, kjer se njeni predstavniki zbirajo v šestih etničnih društvih ter verskem središču. Relativno veliko število etničnih društev na majhnem območju Viktorije je logična posledica velikih razdalj v Avstraliji, društveni objekti pa navadno ne obsegajo samo ene posamezne društvene zgradbe, temveč imajo poleg osrednje stavbe skoraj vsi še prireditveno dvorano, športna in otroška igrišča ter balinišča in obsegajo po več tisoč kvadratnih metrov površine.

V pričujočem prispevku je predstavljena zgodovina in delovanje Slovenskega verskega središča svetih bratov Cirila in Metoda v Melbournu, kakor se kaže skozi gradiva, objavljena v verskem mesečniku *Misli*,¹ ki je začel izhajati kmalu po prihodu frančiškanskih duhovnikov – patrov – v Avstralijo in izhaja še danes. Raziskava zajema tudi pregled razvoja središča in evidentiranje pomembnejših verskih, družabnih, kulturnih in političnih prireditev oziroma dogodkov. Omenjene aktivnosti predstavljajo različne oblike ohranjanja etnične skupnosti in predvsem z njihovo pomočjo se je lahko izseljenska skupnost sploh ohranila do današnjih dni.

2. SLOVENSKO VERSKO SREDIŠČE SVETIH BRATOV CIRILA IN METODA

Slovensko versko središče svetih bratov Cirila in Metoda je med prvimi in najpomembnejšimi organizacijami slovenskih izseljencev v Viktoriji in Avstraliji. Organizacija, ki je v prvi vrsti namenjena verskemu delovanju med slovenskimi izseljenci, je svoje delovanje razširila tudi na kulturno, socialno in družabno

¹ Mesečnik *Misli* je informativna revija za versko in kulturno življenje Slovencev v Avstraliji, obenem pa je to najstarejša tiskana publikacija v slovenskem jeziku v Avstraliji.

področje ter s tem v veliki meri prispevala k ohranitvi narodne identitete slovenske priseljske skupnosti v novem okolju.

Ob tem je treba omeniti načine ohranjanja narodne identitete, kjer se kot najpogostejši način pojavljajo različne oblike množičnih srečevanj, bodisi bolj formalne (maša, šolanje) ali neformalne, družabne narave (ples, silvestrovanje). Zgolj informativno je treba omeniti dejstvo, da se kljub pestri ponudbi tovrstnih etničnih dogodkov in prireditev, vključno z bogoslužji, ki se izvajajo v verskem središču, teh udeležujejo predvsem starejši izseljenci in le v precej manjšem številu tudi mlajše generacije.

2.1 ZAČETKI DELOVANJA SLOVENSkih FRANČIŠKANOV V AVSTRALIJI

Začetki Slovenskega verskega središča svetih bratov Cirila in Metoda segajo v leto 1956, ko je v Melbournu začel stalno delovati slovenski frančiškanski duhovnik. Politične razmere v tem obdobju niso bile naklonjene ustanavljanju etničnih župnij po vzoru tistih v Združenih državah Amerike, zato je bila pot do verskega središča, kakršnega poznamo danes, počasna in zahtevna. V sklopu Središča danes deluje molitvena skupina, pastoralni svet, Društvo svete Eme, kulturni krožek, Slomškova šola za učenje slovenskega jezika in kulture, mladinska skupina, mesečni radijski program, uredništvo mesečnika *Misli*, Dom matere Romane za ostarele ter Baragov hostel, ki nudi cenejša prenočišča priseljencem takoj po naselitvi in drugim gostom.

Kot pobudnika delovanja slovenskih frančiškanov v Avstraliji je najprej treba omeniti škofa Gregorija Rožmana, ki je v zadnjih letih svojega življenja bival v Clevelandu, ZDA, in v zvezi s svojimi pastoralnimi nalogami deloval po celem svetu (glej Kolarič 1967–1977). Prejemal je številne prošnje slovenskih izseljencev v Avstraliji po slovenskem duhovniku in bogoslužju v domačem jeziku. Obrnil se je na vodstvo slovenskih frančiškanov v Združenih državah Amerike, od tam pa so v Avstralijo poslali dva duhovnika – patra frančiškanskega reda Klavdija Okorna in Bena Korbiča, ki sta tu delovala od 26. maja 1951. Bivala sta v Sydneyju in obiskovala slovenske izseljence po drugih krajih in zbirnih imigrantskih taboriščih.

Patra sta prva opozorila avstralske oblasti na prisotnost slovenske etnične skupine. Zbirala sta naslove slovenskih izseljencev in jih začela povezovati. Skupaj s sodelavci sta 25. januarja 1952 izdala prvo slovensko glasilo v Avstraliji – mesečnik *Misli*, za kar sta morala od avstralskih oblasti pridobiti posebno dovoljenje, saj so oblasti takrat na tisk v tujih jezikih gledale precej zadržano (Valentin 1979b: 316).

Tako so slovenski izseljenci v Avstraliji dobili prvi slovenski časopis, ki je bil sprva namenjen članom društva Slovenec v Sydneyju. Namen mesečnika je bil »pomagati v Avstraliji bivajočim Slovincem vživljati se v nove razmere, navade in

običaje nove domovine« (Korbič 1952: 4). Sedež uredništva je bil v Waverleyu² v Sydneyju; od tam so mesečnik začeli pošiljati naročnikom po vsej Avstraliji. V mesečniku so objavljali imena krajev, v katerih je potekala slovenska maša ali spoved, pa tudi slovenske pesmi in zgodbe ter kraje tečajev angleškega jezika. V *Mislih* so bile predstavljeni tudi praktični napotki, s katerimi so novi priseljenci dobili informacije, kam se lahko obrnejo po prenehanju veljavnosti delovnih pogodb, dovoljenj in vizumov. Poleg tega je urednik v mesečniku pozival slovenske izseljence, naj ga obveščajo, kje jih lahko obiše in izvaja bogoslužje.

V letu 1952 sta se patroma pridružila še dva slovenska frančiškanska duhovnika, in sicer patra dr. Ivan Mikula in Rudolf Pivko. Pater dr. Mikula je nastopil službovanje v Perthu, v Zvezni državi Zahodna Avstralija, kjer je poleg slovenskih skrbel tudi za avstrijske in italijanske priseljence, pater Rudolf Pivko pa je deloval v Sydneyju, kjer je pozneje prevzel uredništvo mesečnika *Misli*. Oba sta veliko potovala po Avstraliji in obiskovala Slovence.

2.2 ZAČETKI SLOVENSKEGA BOGOSLUŽJA V MELBOURNU

Pater Klavdij Okorn je ob koncu leta 1951 na povabilo slovenskega izseljenca obiskal Melbourne, kjer mu je Catholic Migration Office odobril nedeljsko slovensko maševanje v cerkvi St. Carthage v Parkvillu.³ To je bila prva slovenska maša v tem mestu in Zvezni državi Viktorija nasploh (Okorn 1952: 7).

Takšen je bil začetek slovenskega bogoslužja v Zvezni državi Viktoriji, ki pa je v nadaljevanju stagniral, saj sta se morala po izteku vizumov za bivanje v maju leta 1953 patra Korbič in Okorn vrniti v Združene države Amerike. Tako je moral duhovnik pater Pivko, ki je sicer bival in deloval v Sydneyju, sam prevzeti odgovornost za obsežno območje zveznih držav Novega južnega Walesa in Viktorije, pater dr. Mikula pa je še naprej deloval na območju Zahodne Avstralije.

V letu 1954 je prišlo do odločilnega trenutka v razvoju slovenske priseljske skupnosti v Melbournu, saj so se te prvič zbrale na prireditvi Slovenski družabni večer. Pri organizaciji prireditve je imel veliko vlogo pater Rudolf Pivko, ki je ob tem dogodku tudi vodil slovensko mašo. Med svojim obiskom je bival v Padua Hallu, v Kewu,⁴ kjer mu je melbournska nadškofija odstopila prostor za bivanje.

Začetek organiziranja slovenskih družabnih prireditev pa je pomenil tudi začetek društvenega udejstvovanja izseljencev. Tako je bilo že decembra 1954 v

² Waverley je mestni predel Sydneyja.

³ Parkville je mestni predel Melbournu, ki leži severno od strogega mestnega središča.

⁴ Kew je mestni predel Melbournu, ki leži severovzhodno od mestnega središča. V tem predelu Melbournu je naseljenih več slovenskih izseljenskih družin.

Melbournu ustanovljeno prvo slovensko društvo v Viktoriji in Avstraliji – Slovenski klub v Melbournu, ki se je pozneje preimenoval v Slovensko društvo Melbourne. Pri društvenem povezovanju in organiziranju izseljencev je igral veliko vlogo tudi pater Pivko, ki je bil društveni socialni referent (Vadnjal 1955: 5).

Duhovnik pater Pivko je sicer ob vsakoletnih večjih cerkvenih praznikih odpoval v Melbourne in tam vodil mašne obrede, vendar so bili to le relativno kratki obiski, ki še niso pomenili rednega bogoslužja. Za nadaljnji razvoj slovenskega katoliškega delovanja v Avstraliji je bil septembra 1955 ključen prihod duhovnika patra Bernarda Ambrožiča v Sydney (Pivko 1955: 3). Pater Ambrožič, ki je prišel iz slovenskega frančiškanskega samostana v Lemontu⁵ v Združenih državah Amerike, je povečal število slovenskih frančiškanskih duhovnikov na tri in v začetku leta 1956 pričel s svojim delovanjem v Melbournu. S tem so slovenski izseljenci v Viktoriji dobili stalnega cerkvenega predstavnika.

2.3 STALNO DELOVANJE SLOVENSkih FRANČIŠKANSKIH DUHOVNIKOV V MELBOURNU

Kot sem že omenil, je leta 1956 v Melbournu začel stalno delovati slovenski frančiškanski duhovnik, pater Bernard Ambrožič. Stanoval je v hiši, imenovani Padua Hall, v kateri so med obiski Melbourne že bivali slovenski duhovniki, melbournska nadškofija pa jo je do tedaj uporabljala kot katoliško poboljševalnico. S tem so slovenski izseljenci v Melbournu dobili stalno bogoslužje v slovenskem jeziku, pater Ambrožič pa je v Kewu vodil tudi dopisništvo mesečnika *Misli* (Uredništvo 1956a: 2).

Duhovnik pater Ambrožič je pričel voditi tudi slovesne slovenske maše, ki so potekale ob večjih krščanskih praznikih. Prva je bila tako »postna« maša pred veliko nočjo, ki je potekala v cerkvi St. Carthage v Parkvillu. Pater je maševal tudi v Geelongu,⁶ kjer je bila naseljena tudi večja skupina slovenskih izseljencev, v cerkvi Srca Jezusovega.

Vendar se je pater Bernard Ambrožič kmalu po začetku delovanja v Melbournu zaradi boleznj patra Rudolfa Pivka moral vrniti v Sydney. S tem je bilo bogoslužje v Melbournu in okolici za nekaj časa prekinjeno. Ponovno ga je začel duhovnik pater Bazilij Valentin, ki je v septembru 1956 začel s svojim delovanjem v Padua Hallu v Melbournu (Uredništvo 1956b: 5, Ambrožič 1956a: 7, Ambrožič 1956b: 7).

⁵ Lemont je mesto v Zvezni državi Illinois v Združenih državah Amerike, kjer je od leta 1923 sedež slovenske frančiškanske skupnosti.

⁶ Geelong je drugo največje mesto v Zvezni državi Viktorija in leži 75 kilometrov jugozahodno od Melbournea.

Pater Bazilij Valentin je izvajal slovenske maše in spovedi vsako prvo nedeljo v mesecu v cerkvi St. Louis v melbournskem predelu mesta Burnley.⁷ Mašni obred je običajno vključeval tudi petje slovenskih ljudskih pesmi. Ob božiču je pater v isti cerkvi vodil tudi božično spoved in polnočnico. Poleg tega je obiskoval tudi Slovence, ki so bili naseljeni zunaj središča Melbournea. Tako je imel vsaka dva meseca slovensko mašo še v Geelongu v cerkvi Svete družine v St. Albansu,⁸ kjer je potekalo tudi petje litanij. Ob večjih verskih praznikih je vodil tudi mašo v Adelaidi, glavnem mestu Zvezne države Južna Avstralija, kjer je bilo naseljenih precej slovenskih izseljencev (Valentin 1956: 13).

2.4 IZBRANI SLOVENSki FRANČIŠKANSki DUHOVNIki, ki so delovali v MELBOURNU IN VIKTORIJI

Slovenski frančiškanski red ima dolgo tradicijo delovanja v misijonih po celem svetu in je edini slovenski katoliški red, ki že 56 let deluje tudi med slovenskimi izseljenci v Avstraliji. V tem obdobju je bogoslužje v Melbournu in Viktoriji opravljal mnogo frančiškanskih duhovnikov oziroma patrov, v nadaljevanju pa so kronološko navedeni tisti, ki so imeli pomembnejšo vlogo pri začetkih, razvoju in izvajanju slovenskega bogoslužja.

2.4.1 Pater Klavdij Okorn

Rodil se je 8. novembra 1912 v Dolenji vasi v župniji Podbrezje. V frančiškanski red je vstopil leta 1929, bogoslovje pa je študiral v Ljubljani. Leta 1936 ga je škof Rožman posvetil v duhovnika; nato je postal kaplan pri svetem Krištofu za Bežigradom v Ljubljani. Leta 1944 so ga Nemci zaprli in marca 1945 odpeljali v Dachau. Po koncu vojne je nekaj let bival v begunskih taboriščih v Nemčiji, zatem pa se je leta 1948 naselil v Združenih državah Amerike. Tam je več let deloval v slovenskih župnijah sv. Štefan in sv. Jurij v okviru chicaške nadškofije (Gelt in Ferfolja 2001: 11).

Na prošnjo škofa Rožmana je skupaj s patrom Benom Korbičem, s katerim sta bila skupaj že v koncentracijskem taborišču Dachau, maja 1951 odšel delovat med slovenske izseljence v Avstralijo. Patra sta skupaj vzpostavila stalno slovensko bogoslužje v Sydneyju in občasno tudi v drugih večjih naselbinah Slovencev v Avstraliji. Te je obiskoval predvsem pater Klavdij Okorn in tako vodil prve maše v slovenskem jeziku, med drugim tudi v Melbournu. V tem času je delovanje med izseljenci oteževala tako posvetna kakor tudi cerkvena oblast, ki sta si prizadevali

⁷ Burnley je mestni predel Melbournea, ki se nahaja vzhodno od strogega mestnega središča.

⁸ St. Albans je predmestno naselje Melbournea in leži severozahodno od mestnega središča.

novoprispele priseljence čim prej vključiti v avstralsko družbo in tako so bili patroma v oporo le avstralski frančiškani. Po preteku dveletne bivalne vize sta se morala leta 1953 vrniti v Združene države Amerike, kjer je pater Klavdij Okorn nato več kot dvajset let vodil župnijo sv. Janeza v Milwaukeeju. Svoja zadnja leta je preživel kot župnik pri sv. Štefanu v Chicagu, kjer je umrl 11. julija 1979.

2.4.2 Pater Rudolf Pivko

Pater Rudolf Pivko se je rodil 29. oktobra 1916 v okolici Ptuja. V noviciat je vstopil leta 1937, v duhovnika pa je bil posvečen leta 1945. V Avstralijo je prispel oktobra 1952 iz Kitajske, kjer ga je komunistična oblast izgnala iz države. Po odhodu patrov Okorna in Korbiča leta 1953 je v Sydneyju prevzel uredništvo mesečnika *Misli* in občasno maševal med slovenskimi izseljenci v Viktoriji in Queenslandu (Gelt in Ferfolja 2001: 44).

Pater Pivko, ki je med svojim delovanjem v Avstraliji bival v Sydneyju, je nasledil patra Okorna pri obiskovanju slovenskih izseljencev v Melbournu in Viktoriji. Tako je tam med letoma 1953 in 1955 ob večjih cerkvenih praznikih vodil svete maše in spovedi v slovenskem jeziku, poleg tega pa je bil ključna oseba pri povezovanju in organiziranju Slovencev v Melbournu, ki so se tudi po njegovi zaslugi povezali v prvo slovensko društvo v Viktoriji – Slovensko društvo Melbourne.

Zaradi tuberkuloze je predal uredništvo revije *Misli* patru Bernardu Ambrožiču. Pozneje, leta 1957 je zapustil frančiškanski duhovniški red, se poročil in si osnoval družino. Po ženini smrti je zbolel za rakom, se vrnil v frančiškanski red in 26. oktobra 1963 umrl v Sydneyju (Gelt in Ferfolja 2001: 54).

2.4.3 Pater Bernard Ambrožič

Rojen je bil 20. aprila 1892 v vasi Gabrje pri Dobrovi. Frančiškanskemu redu se je pridružil leta 1911, bogoslovje je študiral v Mariboru, kjer je bil leta 1915 tudi posvečen v duhovnika. Pozneje je v Ljubljani študiral še slavistiko in klasično filologijo, nato pa je odšel delovat med izseljence v Združene države Amerike. Bival je v Lemontu in Detroitu, kjer je tudi ustanovil slovensko župnijo (Gelt in Ferfolja 2001: 56). Leta 1922 je v Združenih državah Amerike ustanovil »Baragovo zvezo«, ki je začela s prizadevanji za beatifikacijo slovenskega misijonarja Friderika Barage (Gelt in Ferfolja 2001: 66).

Septembra 1955 je pater Ambrožič prišel v Avstralijo, kjer je največ časa preživel v Sydneyju. Kljub kratkemu delovanju med slovensko skupnostjo v Melbournu je od nadškofije pridobil dovoljenje za delno uporabo objekta Padua Hall, poznejšega Baragovega doma. Vodil je tudi melbournsko dopisništvo mesečnika *Misli*,

vse dokler ga ni na tem mestu zamenjal pater Bazilij Valentin. Pater Ambrožič je umrl v Sydneyju 31. oktobra 1973.

Že med študijem je bil pater Ambrožič urednik in ustanovitelj katoliških mladinskih listov *Orlič* in *Vigred*, pozneje pa je urejal tudi *Ave Marijo* in *Misli*. Slednje v njegovi vsebinski in oblikovni zasnovi izhajajo še danes, sam pa jim je urednikoval štirinajst let. Poleg tega je pisal tudi članke z versko vsebino, črtice, povesti in potopise (Gelt in Ferfolja 2001: 66).

2.4.4 Pater Bazilij Valentin

Pater Bazilij Valentin se je rodil 29. avgusta 1924 na Viču pri Ljubljani. Redu frančiškanov se je pridružil leta 1941. Kot dijak je leta 1944 postal domobranski bolničar in se v maju naslednjega leta umaknil na Koroško. Maturiral je v begunski gimnaziji na Tirolskem, kjer je tudi začel študirati bogoslužje, a je študij prekinil zaradi odhoda v Združene države Amerike. Tam je bil leta 1950 v Lemontu posvečen v duhovnika.

Nato je šest let deloval v pastoralih v slovenskih župnijah po Ameriki, ob tem pa je urejal tudi mesečnik *Ave Marija*. V Avstralijo je prišel avgusta 1956 in začel voditi stalno bogoslužje med Slovenci v Viktoriji, občasno pa tudi na Tasmaniji in v Zahodni Avstraliji. V Melbournu je postavil temelje Slovenskemu verskemu središču svetega Cirila in Metoda, kjer je najprej odprl Baragov dom za priseljence, nato s prostovoljnimi prispevki in z delom zgradil najprej cerkev in kulturno dvorano, pozneje, v letu 1992, pa še dom za ostarele. V skrbi za slovenske priseljence je obiskoval zbirna taborišča, med drugim tudi Bonegillo, in tako lajšal prve stike Slovencev z novim, pogosto krutim okoljem Avstralije. Odkupil je tudi nekaj parcel na Keilorskem pokopališču, kjer je uredil skupne slovenske grobove. Organiziral je romanja in v Avstralijo pripeljal slovenske redovnice iz reda Brezmadežne.

V svojem 41-letnem delovanju med slovenskimi izseljenci v Avstraliji je bil med drugim tudi 25 let urednik verskega mesečnika *Misli*, pisal pa je tudi pesmi, črtice in povesti. Povest *Tonček iz Potoka* je izšla leta 1949 in je prevedena v francoski, nemški in hrvaški jezik. Urejal je tudi angleški list *Baraga Bulletin* (Gelt in Ferfolja 2001: 70).

Pater Bazilij Valentin je umrl 26. julija 1997 v eni od melbournskih bolnišnic za posledicami srčne kapi. Njegova vloga med slovenskimi izseljenci je že kmalu po njegovem prihodu prerasla okvire bogoslužja, postal je ključna oseba pri organizaciji socialnega, kulturnega in pozneje, ob osamosvojitvi Republike Slovenije, tudi političnega delovanja slovenske skupnosti v Viktoriji in Avstraliji. Pater je bil junija 1982 za svoje delo z izseljenci odlikovan z nazivom Member of the Most Excellent Order of British Empire, ki ga podeljuje angleška kraljica (Valentin

1982a: 172). Nadalje je za svoje »dolgoletno delo med avstralskimi Slovenci« leta 2000 posmrtno prejel tudi Častni znak svobode Republike Slovenije, poleg tega pa je bil odlikovan še z najvišjim odlikovanjem Svetovnega slovenskega kongresa (Gelt in Ferfolja 2001: 108–109).

2.4.5 Pater Metod Ogorevc

Rodil se je 9. maja 1965 v Šentvidu pri Ljubljani, kjer je pozneje, v juniju 1992, tudi prejel mašniško posvečenje. Kot izseljenski duhovnik je najprej eno leto deloval v Združenih državah Amerike, v Johnstownu v Pensilvaniji, nato pa je februarja 1997 prispel v Avstralijo, kjer je pomagal patru Valerijanu Jenku v Sydneyju. Po smrti patra Bazilija Valentina je avgusta istega leta prevzel vodenje verskega in kulturnega središča v Kewu, poleg tega pa še uredništvo mesečnika *Misli* (Gelt in Ferfolja 2001: 273).

Pater Metod Ogorevc je Slovensko versko središče svetih bratov Cirila in Metoda v Melbournu vodil od avgusta 1997 do septembra 2001 in v tem času temeljito prenovil Baragov dom. Ob urednikovanju *Misli* je prevzel še poučevanje slovenščine za odrasle in nato v založništvu verskega središča omogočil izid štirih učbenikov slovenskega jezika. Poleg zavzemanja za slovensko Slomškovo šolo je v verskem središču vzpostavil tudi arhiv, ustanovil je Pastoralni svet in obudil skupna romanja ob božiču in veliki noči v manjše avstralske župnije. Svoje delo od leta 2001 nadaljuje v Lemontu v Združenih državah Amerike kot samostanski predstojnik.

2.4.6 Pater Ciril A. Božič

Pater Ciril A. Božič je bil rojen 5. decembra 1953 v Stopičah na Dolenjskem; mašniško posvečenje je prejel junija 1981. Svoje delovanje med slovenskimi izseljenci v Avstraliji je začel v Sydneyju septembra 1982 in tam ostal do aprila 1992 (Gelt in Ferfolja 2001: 223). Nato se je vrnil v Slovenijo in deloval v Ljubljani in na Brezjah, kjer je vodil romarsko središče Marije Pomagaj. V Sloveniji je končal tudi magistririj na Teološki fakulteti.

Po vrnitvi v Avstralijo septembra 2001 je ob odhodu patra Ogorevca prevzel vodenje slovenskega verskega in kulturnega središča v Melbournu, ki ga vodi še danes. Postal je tudi urednik in upravnik verskega mesečnika *Misli* in nadaljeval že začete projekte v sklopu verskega središča, kot so Slomškova šola, pastoralni svet, socialno skrbstvo, tradicionalna vsakoletna romanja in druge.

Pater Božič s svojim izrednim posluhom za posameznika, z bogatim znanjem in doživetimi bogoslužji, ki so postala ne le verski, temveč tudi kulturni in družab-

ni dogodek znotraj slovenske skupnosti, privablja k vsakotedenskim nedeljskim in prazničnim mašnim obredom veliko slovenskih izseljencev.

2.5 LOKACIJE SLOVENSKEGA BOGOSLUŽJA V MELBOURNU IN VIKTORIJI

Zaradi razpršene naselitve slovenskih izseljencev v Avstraliji in velikih razdalj med posameznimi kraji pa tudi znotraj posameznih mest so slovenski frančiškanski duhovniki v več kot petdesetletnem obdobju delovanja maševali na številnih lokacijah v Viktoriji. Stalno bogoslužje, ki od leta 1956 poteka v melbournskem mestnem predelu Kew, so dopolnjevali z rednimi tedenskimi, mesečnimi ter občasnimi obiski po celotni Viktoriji in širše. Do vzpostavitve delovanja tretjega slovenskega verskega središča leta 1971 v Adelaidi v Zvezni državi Južna Avstralija so imeli melbournski duhovniki nalogo skrbeti za občasno slovensko bogoslužje tudi v tej zvezni državi, še danes pa obiskujejo Zvezno državo Tasmanijo in tamkajšnjo slovensko skupnost (Valentin 1971a: 87, Valentin 1971b: 134).

V Melbournu so prva redna vsakodnevna maševanja potekala v cerkvi St. Louis v Burnleyu, občasno pa tudi v cerkvi St. Francis. Ob tem je treba dodati, da je pater Bazilij Valentin leta 1960 od nadškofije v Melbournu dobil dovoljenje, da izvaja svečana praznična bogoslužja v hiši Padua Hall, kjer je tudi prebival. Obredi so potekali v kapeli sv. Antona Padovanskega, ki so jo pozneje preimenovali v kapelo Marije Pomagaj. Leta 1961 je tu prvič potekala polnočnica (Valentin 1961d: 356).

Od začetka leta 1963 je obred stalnega maševanja v slovenskem jeziku potekal na novi lokaciji, in sicer v novi hrvaški cerkvi blaženega Nikolaja Tavelića v Clifton Hillu,⁹ kjer je pater Valentin izvajal vsakodnevna bogoslužja vse do odprtja slovenske cerkve sv. bratov Cirila in Metoda v letu 1968 (Valentin 1963b: 6).

Obiskovanje in maševanje v slovenskih skupnostih se je v desetletjih delovanja razširilo po celotni državi Viktorija in še danes nekajkrat letno poteka v St. Albansu, Geelongu in Ballaratu. Občasna priložnostna bogoslužja ter božične in velikonočne spovedi so potekali še v melbournskih predmestjih North Altona, Springvale in Noble Park ter v nekoliko bolj oddaljenih krajih Morwell, Seymour in Albury-Wodonga. V začetku delovanja frančiškanskega duhovnika v Melbournu je bila pomembna lokacija slovenskega maševanja tudi zbirno taborišče za imigrante v Bonegilli (Valentin 1968a: 69).

9 Clifton Hill je mestni predel Melbournu, ki se nahaja severovzhodno od strogega mestnega središča.

2.6 RAZVOJ SLOVENSKEGA VERSKEGA SREDIŠČA

2.6.1 Zgodovina objekta Padua Hall, poznejšega Baragovega doma

Slovenski frančiškanski duhovniki v Melbournu so že od začetkov delovanja tesno povezani z objektom Padua Hall, ki ga je nadškofija uporabljala kot poboljševalnico in se nahaja v mestnem predelu Kew. V njem je med svojim delovanjem v Melbournu v letu 1954 bival že pater Pivko, pozneje, leta 1956, pa je pater Ambrožič tam začel stalno delovati. V septembru 1960 je pater Valentin z uspešnim dogovarjanjem z melbournsko nadškofijo uspel celotno stavbo trajno pridobiti za slovenske frančiškane. Vlogo prevzgojnega doma je objekt kmalu zamenjal z nastanitveno in postal hostel¹⁰ za novoprispele slovenske priseljence. Ti so lahko v njem ostali, dokler si niso našli zaposlitve in stanovanja.

Pod vodstvom patra Valentina so v letu 1961 na objektu stekla obnovitvena dela, ki so jih izvajali rezidenti hostla – novopriseljeni slovenski fantje. V njem so namenili poseben prostor za družabna srečanja, športne igre in ples. V hiši se je nahajala tudi kapela sv. Antona Padovanskega, ki je bil izbran za zavetnika celotnega hostla, vendar je pater Valentin od škofijskega ordinata v Melbournu pridobil dovoljenje, da lahko na njenem mestu ustoliči kapelo brezjanske Marije pomagaj. S tem so slovenski izseljenci v Avstraliji dobili tako imenovane »avstralske Brezje«, podobno kot že precej pred tem slovenski izseljenci v Združenih državah Amerike, ki so se zbirali v »lemontskih« oziroma »ameriških Brezjah«. ¹¹ V kapeli Marije Pomagaj so vsakodnevno potekale molitve, ob večjih praznikih pa svečana bogoslužja in pozneje celo krsti (Valentin 1961a: 136, Valentin 1961b: 166).

Objekt Padua Hall je tako v kratkem obdobju postal ključno prizorišče verskega in kulturnega življenja slovenske skupnosti v Viktoriji, poleg tega pa je imel tudi vlogo nekakšnega »zatočišča« za novoprispele izseljence slovenskega rodu. Po zamisli patra Bazilija Valentina je objekt leta 1963 dobil tudi novo ime, saj je nadškofija dovolila imenovanje poslopja po misijonarju Frideriku Baragi. Tako je Padua Hall postal »Baragov dom« (angleško: *Baraga House*) (Valentin 1963a: 70–71).

Dom je imel za slovenske izseljence tudi velik simbolni pomen, saj je bil zanje vez s slovenskim jezikom in z domovino. V sklopu športnih in družabnih srečanj, ki so jih prirejali slovenski prebivalci doma, je Baragov dom odigral veliko socializacijsko vlogo in je bil med redkimi prostori, kjer so lahko izseljenci spoznavali svoje rojake in si izmenjevali izkušnje iz novega okolja. Ob svetovnih kriznih dogodkih je imel objekt nekajkrat tudi humanitarno funkcijo in je sprejel

¹⁰ S pojmom »hostel« označujemo nastanitveni objekt, ki nudi cenejša prenočišča.

¹¹ S pojmom »lemontske Brezje« oziroma »ameriške Brezje« označujemo kapelo Brezjanske Marije pomagaj, ki se nahaja na sedežu slovenske frančiškanske skupnosti v Lemontu, Illinois, ZDA.

manjše število beguncev; v njem je tako leta 2000 na pobudo Catholic Migrant and Refugee Office krajše obdobje bivala skupina afganistanskih beguncev.

Pod vodstvom patra Valentina, ki je v svojem velikopoteznem načrtu Baragov dom videl le kot del večjega slovenskega verskega in kulturnega središča, je dom sčasoma doživel temeljito prenovo in dozidavo; v njem so uredili tudi Baragovo knjižnico, Slovensko socialno skrbstvo in Informacijski urad, poleg tega pa je do danes obdržal vlogo nastanitvenega objekta za goste, priseljence, popotnike in celo begunce s celega sveta.

2.6.2 Lurdska votlina

Pater Bazilij Valentin je septembra 1963 predstavil načrt gradnje tako imenovane »lurdske votline« na zadnjem dvorišču Baragovega doma, s katero je želel pridobiti prostor za praznovanje treh največjih krščanskih praznikov – božiča, velike noči in Marijinega vnebovzjetja. Prostor so oblikovali tako, da so na njem ob božiču lahko naredili jaslice, ob veliki noči je predstavljal simbolični božji grob, ob Marijinem prazniku pa so na tem prostoru potekale slovesne procesije. Gradbena dela, ki so se izvajala s prostovoljnim delom slovenskih izseljencev, so bila končana v sedmih mesecih, votlina pa je bila blagoslovljena na cvetno nedeljo leta 1964 (Valentin 1963c: 260). Tako so običajni velikonočni in božični obredi dobili novo lokacijo, ki je bila precej večja od kapele Marije Pomagaj, v kateri so do takrat potekala priložnostna bogoslužja. Slavnostnih obredov na prostem se je že ob odprtju udeležilo okoli 800 slovenskih izseljencev, ob božičnih polnočnicah pa je število preseglo tisoč. Lurdska votlina na dvorišču Baragovega doma, ki je sicer pogost verski objekt v verskih središčih po svetu, je bila prvi tovrstni objekt v Avstraliji (Gelt in Ferfolja 2001: 96).

2.6.3 Cerkev svetih bratov Cirila in Metoda in Baragova dvorana

Proti koncu leta 1963 je pater Bazilij prvič predstavil tudi načrt gradnje in model Slovenske cerkve svetih bratov Cirila in Metoda, ki je bila pozneje zgrajena po načrtih inženirja Branka Tavčarja in umetnika Vladimirja Rosiča na igrišču poleg Baragovega doma v Kewu. Zgrajena naj bi bila kot dokaz slovenske katoliške zavesti v spomin 1100-letnice slovanskih svetnikov in kot spomenik vsem slovenskim žrtvam svetovnih vojn.

Pater Bazilij je od nadškofijskega ordinata dobil dovoljenje za zidavo, dovoljenje je nekoliko pozneje, v začetku leta 1965, izdala tudi občina mestne četrti Kew. Cerkev je bila načrtovana v modernem slogu, a naj bi ohranila prvine domačega okolja. Imela naj bi okoli 200 sedežev, pod njo pa naj bi bila večnamenska dvorana. Še v istem letu so pričeli z zbiranjem sredstev – v posebnem skladu, imenovanem

Baraga House Memorial Fund, in s pripravljalnimi gradbenimi deli, ki so se izvajala prostovoljno (Valentin 1963d: 294).

S prostovoljnim delom je pri gradnji sodelovala skoraj celotna slovenska skupnost v Melbourneu in okolici. Kot je predvideval gradbeni načrt, so najprej zgradili večnamensko dvorano, ki je bila v večjem delu vkopana v zemljišče. Dvorana se je imenovala Baragova dvorana, nad njo pa so postavili ogrodje za cerkveno poslopje.

Blagoslovitev skoraj dokončane cerkve je v juliju 1968, ob prazniku svetih bratov Cirila in Metoda, opravil melbournski nadškof Jacob Knox. Ob tem dogodku je bila v cerkev vzdana tudi spominska plošča, dogodka pa se je udeležilo okoli petsto ljudi, med njimi tudi generalni konzul predstavništva Združenih držav Amerike v Avstraliji, Edward G. Murphy, ki ga je za to prosil ameriški senator slovenskega rodu Frank Lausche (Valentin 1968b: 180, Valentin 1968c: 212).

Ob odprtju prve slovenske cerkve v Avstraliji, 20. oktobra 1968, je slovenske izseljence obiskal škof dr. Janez Jenko, ki je v deloval v Kopru. Obisk je bil prelomnega pomena za slovenske izseljence v Avstraliji, saj je bil to prvi obisk visokega slovenskega cerkvenega dostojanstvenika na avstralskih tleh. Škof je najprej slovesno blagoslovil novo cerkev svetih bratov Cirila in Metoda, po blagoslovu pa je opravil še prvo mašo in obred svete birme.

Z izgradnjo slovenske cerkve je slovenska izseljenska skupnost v Melbourneu in okolici dobila stalen prostor za vsakodnevno bogoslužje v domačem jeziku. Opuščene so bile dotedanje maše v hrvaški cerkvi blaženega Nikolaja Tavelića v Clifton Hillu. Z novo cerkvijo so lahko organizirali številne aktivnosti, ki prej zaradi oddaljenosti župnišča in prostora, kjer so se izvajale maše, niso bile izvedljive. Obenem so z izgradnjo Baragove dvorane pridobili prostor za družabna srečanja, nastope kulturnih skupin, predstave in koncerte; prostore je slovenska skupnost dolgo pričakovala. Dvorana je bila največji tovrstni objekt s slovenskim upravljanjem, saj so slovenska društva v Viktoriji šele precej pozneje zgradila svoje društvene dvorane.

Sedaj v cerkvi poteka vsakoletno tradicionalno praznovanje godu oziroma tako imenovano »žeganje« ob prazniku svetih bratov Cirila in Metoda, ki ga avstralska katoliška cerkev praznuje 20. julija. Slovenski frančiškanski duhovniki so v cerkvi gostili tudi katolike drugih etničnih skupin, kot so tudi sami pred izgradnjo cerkve v Kewu nekaj časa maševali v hrvaški in drugih avstralskih cerkvah. V osemdesetih letih so tako imeli v slovenski cerkvi bogoslužja v svojem jeziku priseljenci z otočja Tonga v Tihem oceanu, (Valentin 1982b: 269) še danes pa po slovenski dopoldanski maši vsako nedeljo potekajo maše v slovaškem jeziku.

2.6.4 *Slomškov dom*

Med gradnjo cerkve svetih bratov Cirila in Metoda v začetku leta 1966 je pater Bazilij Valentin od melbournske nadškofije pridobil v uporabo tudi objekt v bližini Baragovega doma v Kewu. Hiša se je včasih imenovala Carnsworth in je nekaj časa delovala kot prezbiterjanski dom za ostarele, ob prehodu v roke slovenskih frančiškanov pa je dobila ime Slomškov dom in je bila namenjena bivanju in nastanitvi slovenskih sester v Melbourneu, ki jih je v Avstralijo povabil pater Valentin (Valentin 1966a: 68).

Slovenske sestre iz družine frančiškanskih sester Brezmadežne so v Slomškovem domu pričele delovati v aprilu 1966. Sestre je v Avstraliji vodila redovnica mati Romana Toplak. Poleg oskrbovanja prebivalcev Baragovega doma so sestre prevzele tudi vodenje slovenske šole in obiskovanje bolnikov po domovih in bolnicah (Valentin 1966b: 167). Ob koncu leta 1966 je Slomškov dom dobil vsa potrebna dovoljenja ter registracijo državnega Zdravstvenega oddelka in v njem so uredili otroški vrtec. Sestre so smele sprejeti v varstvo sedem otrok do dveh let starosti, osem otrok v starosti od dveh do treh let in enajst otrok v starosti od tri do pet let. Čeprav je bil poseben poudarek namenjen skrbi otrok slovenskih izseljencev, so sprejemale otroke vseh narodnosti (Valentin 1966c: 327).

Svoje delovanje v Slomškovem domu so sestre po šestindvajsetih letih končale leta 1992, glavni razlog pa je bil velik upad števila slovenskih redovnic, ki se v Sloveniji odločajo za tovrsten poklic. Po odhodu slovenskih sester je bila stavba Slomškovega doma vrnjena melbournski nadškofiji (Valentin 1992a: 12-13).

2.6.5 *Dom za ostarele*

V sklopu slovenskega verskega središča je duhovnik pater Valentin načrtoval tudi gradnjo doma za ostarele, v katerem bi lahko bivali starejši in onemogli posamezniki, zlasti slovenskega rodu, pa tudi drugi. Načrt gradnje je predstavil septembra 1971, sam objekt pa naj bi se nahajal v neposredni bližini slovenske cerkve in Baragovega doma v Kewu (Valentin 1971c: 266). Če je gradnja slovenske cerkve in Baragove dvorane potekala relativno hitro in bila končana v petih letih, pa je bila gradnja doma za ostarele v tem smislu precej bolj zahteven in dolgotrajen proces.

Za izgradnjo doma ostarelih so dolgo časa iskali primerno gradbeno parcelo, ki so jo leta 1978 naposled le uspeli pridobiti na posestvu tik poleg slovenske cerkve (Valentin 1978: 180). Sledilo je dolgotrajno pridobivanje soglasja in dovoljenj, ki so potrebna za gradnjo tovrstnega objekta. Iskanju soglasja prebivalcev ulice A'Beckett Street, kjer je bil objekt predviden, so sledili celo številni sodni zapleti, v

katerih je civilna iniciativa uspela doseči precejšnjo spremembo prvotnega načrta glede zmanjšanja števila oskrbovancev v domu in višine objekta.

Gradnja doma, za katerega so izbrali ime 'Dom matere Romane' (angleško *Mother Romana Home*) po predstojnici slovenskih sester, redovnici Romani Toplak, (Valentin 1985: 57) je po pridobitvi soglasja in vseh dovoljenj v začetku leta 1991 potekala hitro in je bila končana v enem letu. Odprtje Doma matere Romane je bilo 16. februarja 1992. Slovesnosti so se udeležili avstralski senator Barney Cooney, generalni vikar monsignor Hilton Deakin, župan mesta Kew Fr. Michael Rafter in drugi ugledni gostje (Valentin 1992: 12). Dom lahko sprejme trideset oskrbovancev in jim nudi popolno nego in zdravstveno oskrbo; v njem pa nikoli niso prevladovali le oskrbovanci slovenskega rodu, ti so vedno predstavljali le manjši delež.

Z izgradnjo Doma matere Romane se je končala gradnja slovenskega verskega središča, ki danes obsega Baragov dom, v katerem se nahaja tudi župnišče, cerkev z večnamensko dvorano in dom za ostarele. Načrt je zasnoval in izpeljal pater Bazilij Valentin z obsežno denarno pomočjo in s fizičnim prostovoljnim delom slovenskih izseljencev v Avstraliji. Obdobje, ki je trajalo od začetka šestdesetih do začetka devetdesetih let dvajsetega stoletja, je vrhunec delovanja slovenskih frančiškanov v Avstraliji in tudi vrhunec razvoja slovenske skupnosti v Viktoriji in Avstraliji. V tem obdobju je slovenska izseljenska skupnost v Avstraliji dosegla svoje največje število, kakor tudi politično moč v multikulturnem avstralskem okolju. Versko in kulturno središče se je uveljavilo kot sestavni del organiziranega slovenskega izseljenskega življenja in to vlogo uspelo zadržati do danes.

2.7 DRUGE DEJAVNOSTI V SKLOPU SLOVENSKEGA VERSKEGA SREDIŠČA

2.7.1 Uredništvo verskega mesečnika »Misli«

Misli so informativna revija za versko in kulturno življenje Slovencev v Avstraliji in imajo svoje uredništvo v prostorih slovenskega verskega središča v Kewu. Revija izhaja v 1.600 izvodih, prejemajo pa jo naročniki v Avstraliji, Sloveniji in drugod. Revija je prvič izšla leta 1952 v Sydneyju, kjer sta jo izdala patra Beno Korbič in Klavdij Okorn. V petinpetdesetih letih izhajanja je mesečnik postal osrednje glasilo slovenske skupnosti v Avstraliji. Z letom 2007 je časopis pričel izhajati v dvojnih številkah, torej šestkrat letno.

Uredništvo, ki se je prvotno nahajalo v Sydneyju, se je zaradi bolezni takratnega urednika patra Bernarda Ambrožiča v letu 1972 preselilo v Melbourne, kjer ga je prevzel pater Bazilij Valentin. Po njegovi smrti sta uredništvo *Misli* vodila še pater Metod Ogorevc in pater Ciril A. Božič.

2.7.2 Verske oddaje v programu slovenskih etničnih radijev

Oddajanje radijskega programa v jezikih različnih nacionalnosti ima v multikulturnem okolju Avstralije že večdesetletno tradicijo, pri čemer program v slovenskem jeziku ni izjema. V zadnjih letih delujeta na območju Melbournea in Sydneyja dve radijski postaji, ki tedensko predvajata vsaj uro programa v slovenskem jeziku. To sta Radio Special Broadcasting Service – SBS in Radio 3ZZZ. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo tovrstnih postaj več, vendar se niso dolgo obdržale.

Versko središče svetih bratov Cirila in Metoda je od nekdaj sodelovalo pri pripravljanju slovenskega programa na različnih radijskih postajah. Prve verske oddaje v slovenskem jeziku so nastale že v letu 1975, mesečno pa so bile od leta 1976 na sporedu radijske postaje Radio 3AE (Valentin 1976: 245). Radio 3AE je v poznih sedemdesetih letih postal del državne medijske hiše Special Broadcasting Service, kar je prineslo tudi spremembe pri predvajanju slovenskih oddaj. Program v slovenskem jeziku je tako od tedaj potekal dvakrat tedensko, poleg tega pa je bila slovenska oddaja na sporedu še vsako četrto nedeljo v mesecu. Slovensko versko središče je nadaljevalo s pripravljanjem verskih oddaj, ki pa so bile zaradi uredniške politike državnega radia krajše kot prej (Valentin 1979a: 76).

Avgusta leta 1989 je pričela delovati tudi druga etnična postaja Radio 3ZZZ. Tudi na njej je potekal program v slovenskem jeziku, pater Tone Gorjup, ki je nekaj let deloval v verskem središču v Kewu, pa je celo vodil prvo slovensko oddajo (Valentin 1989: 211). Sodelavci verskega središča še danes pripravljajo mesečne nekajminutne verske oddaje za obe radijski postaji.

2.7.3 Društvo svete Eme

V sklopu Slovenskega verskega središča svetih bratov Cirila in Metoda je v sedemdesetih letih 20. stoletja začelo delovati tudi Društvo svete Eme. Namen društva, ki so ga v začetku vodile predvsem predstavnice sester iz reda Brezmadežne, je bilo približati slovensko kulturo, običaje in kulinariko izseljenski skupnosti, ki je z bivanjem v novem okolju Avstralije pogosto izgubila stik z navadami in s tradicionalnimi vrednotami izvorne domovine. Poleg tega je društvo prevzelo tudi skrb za gostinske storitve ob priložnostnih prireditvah, slavnih in obletnicah.

Med odmevnejšimi dogodki, ki jih je društvo organiziralo, je treba omeniti prireditve Domači sejem, ki je enkrat letno potekal v Baragovi dvorani, Družinski večer in vsakomesečno Družinsko kosilo, ki tradicionalno poteka vsako tretjo nedeljo v mesecu po dopoldanski maši. Na prireditvi Domači sejem, ki se v zadnjih letih ne organizira več, naj bi društvo predstavljalo različne izdelke domače izdelave, slovenske jedi in knjige, priredili pa so tudi srečolov. Ob Družinskih

kosilih pogosto poteka tudi krajši kulturni program, ob katerem predstavijo posameznega pisatelja oziroma pesnika. Društvo naj bi skrbelo tudi za delovanje in nastopanje učencev Slomškove šole, občasno pa prirejalo tudi razstave, obarvane z domovinsko tematiko (Vadnjak 1974: 286–287).

2.7.4 Slomškova šola

Slomškova šola, katere glavni namen je poučevanje slovenskega jezika in kulture v najširšem pomenu te besede, je začela delovati septembra 1960. Takrat je pater Bazilij Valentin skupaj s sodelavci prvič organiziral učenje slovenskega jezika, ki je potekalo vsako prvo nedeljo v mesecu (Valentin 1960: 260). Slovenska šola je sprva potekala po maši v cerkvi St. Louis v Burnleyu, s stalnejšim delovanjem frančiškanih v takratnem Padua Hallu pa se je v letu 1961 v omenjeno stavbo preselila tudi šola. Na novi lokaciji so uvedli tudi dodaten termin; šola je začela delovati tudi vsako tretjo nedeljo, torej skupno dvakrat mesečno (Valentin 1961c: 199).

Delovanje Slomškove šole je po letih delovanja preseglo nekajkratni mesečni pouk in tako je ob prizadevanju sodelavcev verskega središča v Kewu leta 1976 viktorijsko Ministrstvo za izobraževanje (Education Department) v programu srednjih šol dovolilo uporabo slovenskega jezika kot jezikovnega predmeta. Slovenski jezik lahko izberejo učenci namesto drugih tujih jezikov ob pogoju zadostnega števila prijavljenih. Učenje jezika se je začelo izvajati v šolskem letu 1977 v treh srednjih šolah: srednji šoli melbournske univerze, srednji šoli v Box Hillu in v srednji šoli v Maribyrnongu (Valentin 1976b: 245). Pozneje je slovenski jezik v devetdesetih letih postal tudi izbirni predmet pri opravljanju mature na viktorijskih srednjih šolah, vendar je zaradi majhnega števila prijavljenih maturiralo le relativno majhno število dijakov, le do deset letno.

Slovenski jezik se mlade in tudi starejše v sklopu Slomškove šole v Melbournu kljub majhnemu številu učencev še danes poučuje. Šolo delno podpira šest slovenskih društev, ki so včasih tudi sama organizirala podobno poučevanje, a so ga zaradi pomanjkanja zanimanja pozneje opustila. Slomškova šola ter njeni učitelji in učenci imajo od samega začetka pomembno vlogo tudi pri pripravljanju programa prireditev, kot so vsakoletna majska materinska proslava in septembrsko praznovanje očetovskega dne, ki potekajo v Baragovem domu.

2.8 POMEMBNEJŠI DOGODKI, KI SO ZAZNAMOVALI DELOVANJE VERSKEGA SREDIŠČA

2.8.1 Mednarodni evharistični kongres v Melbournu leta 1973

V Avstraliji, natančneje v Melbournu, je v februarju 1973 potekal štirideseti mednarodni evharistični kongres, na katerem so se zbrali predstavniki katoliške

cerkve iz vsega sveta, na čelu s takratnim papežem Pavlom VI.¹² Ob tem je svojo udeležbo na kongresu in obisk slovenske izseljenske skupnosti napovedal tudi pomožni ljubljanski škof dr. Stanislav Lenič. Škof dr. Stanislav Lenič se je v Avstraliji mudil v januarju in februarju 1973 in je v tem času obiskal vse večje slovenske izseljenske skupnosti v Avstraliji. V Zvezni državi Viktorija so ga poleg Melbournu slavnostno pozdravili še v Wodongi, Geelongu, St. Albansu in Morwellu. Spremljala sta ga še pater provincial Marijan Valenčak in mati Faustina Žižek. V Melbournu so ga v Baragovi dvorani sprejeli 29. januarja, ob tem pa je potekala tudi slavnostna akademija (Valentin 1973a: 12, Valentin 1973b: 50–51).

2.8.2 Potres v Posočju leta 1976

Spomladi leta 1976 je severovzhodni del Italije prizadel močan potres, ki je terjal več kot tisoč življenj, veliko gmotne škode pa je povzročil tudi v severozahodnem delu Slovenije. Za pomoč in obnovo v potresu prizadetega Posočja so avstralski Slovenci v sklopu organizacij in društev zbirali pomoč v posebnem skladu (Valentin 1976a: 207).

Ob koncu večmesečne zbiralne akcije denarnih prispevkov za pomoč Slovincem na severnem Primorskem je bilo v sklopu Slovenskega verskega središča svetih bratov Cirila in Metoda zbranih 2.658,00 dolarjev, dodatno pa so štiri slovenska društva zbrala še 5.228,00 dolarjev. Skupni znesek pomoči slovenskih izseljencev iz Viktorije je torej znašal 7.886 avstralskih dolarjev (Valentin 1976b: 245).

2.8.3 Obisk ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja leta 1983

Avstralijo in slovenske izseljenske skupnosti je med 29. januarjem in 18. februarjem 1983 obiskal ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar (Valentin 1983: 22). V Melbournu je bil nadškof dr. Šuštar med svojim obiskom v Baragovem domu gost patra Valentina, obiskal pa je tudi tri slovenska društva: Slovensko društvo Melbourne, Planico in Jadran. V verskem središču v Kewu sta ob obisku potekali dve slavnostni maši, poleg tega pa je bila kronana tudi podoba Brezjanske Marije. Procesije in svečane nedeljske maše se je udeležilo več kot tisoč ljudi, po maši pa je potekala tudi slovesnost v Baragovi dvorani. Pred svojim odhodom iz Viktorije proti Južni Avstraliji v Adelaide je nadškof mladim vernikom podelil tudi zakrament svete birme.

12 Pavel VI. s pravim imenom Giovanni Battista Montini (1897–1978) je bil izvoljen za papeža v letu 1963 in je na tem mestu deloval do svoje smrti leta 1978.

2.8.4 Obisk kanadskega nadškofa Alojzija Ambrožiča

Slovenske izseljence v Avstraliji je dvakrat obiskal tudi torontski nadškof in poznejši kardinal Alojzij Ambrožič, ki je slovenskega rodu. Nadškof Alojzij Ambrožič je sicer nečak patra Bernarda Ambrožiča, ki je deloval v Sydneyju in Melbournu. Ob svojem prvem obisku verskega središča v Kewu, sredi leta 1988, je nadškof Ambrožič vodil slavnostno mašo in obred svete birme (Valentin 1988: 172).

2.8.5 Demokratične spremembe in osamosvojitve Slovenije

V Sloveniji so se prve demokratične spremembe in prehod iz socialističnega sistema začele proti koncu osemdesetih let. Enega med vrhunci so tako dosegli spomladi leta 1990, ko so potekale prve večstrankarske volitve, na njih pa so dosegle večino stranke, ki so se zavzemale za samostojno in neodvisno republiko Slovenijo. Demokratizacijo Slovenije in njeno osamosvajanje so pozorno spremljali in v veliki meri podpirali slovenski izseljenci po svetu, tudi v Avstraliji.

Slovenska društva v Viktoriji in versko središče so v letu 1990 skupaj oblikovali Viktorijski odbor za podporo demokraciji v Sloveniji. Njegova naloga je bilo obveščanje avstralskih Slovencev o spremembah v Sloveniji in zbiranje politične podpore za mednarodno priznanje. Pozneje je odbor postal del Narodnega sveta Viktorije, ta pa osrednja organizacija slovenske viktorijske izseljenske skupnosti (Gregorič 1990: 125–126).

Po prvih demokratičnih volitvah in zmagi DEMOS-a je odbor prejel pisno zahvalo dr. Jožeta Pučnika, ki se je vsem slovenskim izseljencem v Avstraliji zahvalil za njihovo podporo in pomoč. Dr. Pučnik je pozneje, v februarju in marcu 1991, v iskanju mednarodne podpore za osamosvojitve Slovenije pri slovenskih izseljenskih skupnostih po svetu obiskal tudi Avstralijo. V Melbournu, kjer je bil gost Baragovega doma, se je seznanil z delovanjem Narodnega sveta Viktorije in na kulturnem večeru odgovarjal na vprašanja o prihodnjem razvoju demokratične Slovenije. Ob tem se je na radijski postaji 3ZZZ z njim pogovarjal pater Nikolaj Žvokelj, ki je v tem času deloval v slovenskem verskem središču v Kewu (Valentin 1991a: 175).

Narodni svet Viktorije se je zavzel za sodelovanje v okviru Svetovnega slovenskega kongresa. Tako se je v nekajmesečnem obdobju, do julija 1990, kot del Svetovnega slovenskega kongresa oblikovala Avstralska slovenska konferenca, ki je prevzela osrednjo vlogo pri podpori demokratizacije v Sloveniji. Ustanovili so jo Narodni sveti treh avstralskih zveznih držav: Viktorije, Novega južnega Walesa in Avstralskega zveznega teritorija. Glavni cilj konference naj bi bil doseči spravo med slovenskim narodom in združitev moči za njegov obstoj in življenje. Ob tem

so izdali tudi priložnostno glasilo *Slovensko pismo*, v katerem so bili opisani delovanje in cilji Avstralske slovenske konference (Valentin 1990: 141, Žvokelj 1990: 169).

Januarja 1991 so slovenska viktorijska društva pripravila mirne demonstracije pred viktorijskim zveznim parlamentom v Melbournu v podporo odcepitvi takratnih zveznih republik Slovenije in Hrvaške od Jugoslavije. Množica ljudi je avstralsko javnost opozarjala s transparenti, na katerih so za tedaj še jugoslovanski republiki zahtevali zaščito Organizacije združenih narodov. Podobne demonstracije so potekale po vseh večjih avstralskih mestih, ponekod so bili protesti usklajeni s hrvaško izseljensko skupnostjo (Gregorič 1991: 29).

Aktivnosti avstralskih Slovencev so se nadaljevale tudi spomladi 1991. Tako je v maju takratni predsednik avstralske vlade Bob Hawke v Canberri sprejel predstavnike Avstralske slovenske konference in Slovenskega informacijskega urada iz Sydneyja, poleg njih pa še predstavnike hrvaške in makedonske skupnosti. Predstavniki slovenske skupnosti so mu predstavili dogodke in spremembe v Jugoslaviji, Hawke pa je izrazil svojo zaskrbljenost zaradi zaostrovanja razmer.

Nadaljnji dogodki v Sloveniji so se poleti 1991 hitro spreminjali in zaostrovali. Slovenska izseljenska skupnost v Avstraliji je v jutranjih urah 26. junija tako lahko spremljala svečano razglasitev samostojnosti Republike Slovenije; ob tej priložnosti se je pred verskim središčem zbrala večja skupina slovenskih izseljencev, ki je s slovensko in z avstralsko zastavo proslavila svečani dogodek. Dogodki v dneh, ki so sledili, pa so bili opazovani z grozo in veliko pripravljenostjo pomagati. V tem duhu je 29. junija Avstralska slovenska konferenca v središču Melbournu pripravila miren shod, na katerem so javno obsodili vojaško agresijo na Slovenijo. Pridružili so se jim tudi hrvaški in makedonski izseljenci, ki so bili deležni velike medijske pozornosti (Valentin 1991b: 183).

Po umiritvi razmer v Sloveniji je imela Avstralska slovenska konferenca veliko vlogo pri iskanju politične podpore za priznanje novonastale slovenske države. V novembru 1991 so se v Canberri delegati konference ponovno srečali s predsednikom avstralske vlade Bobom Hawkejem in ga seznanili s potekom dogodkov v Sloveniji (Klemenčič 2005: 239–268). Pogovori s predstavniki avstralske vlade, ki so jih v enaki meri izvajali tudi predstavniki hrvaške izseljenske skupnosti, so potekali do konca leta 1991 in imeli presenetljiv konec – avstralska vlada je 16. januarja 1992 kot prva zunajevropska država priznala Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško kot suvereni in neodvisni državi (Uredništvo 1992: 3).

O pomembnosti vloge, ki so jo pri procesu osamosvajanja Republike Slovenije imeli Avstralska slovenska konferenca, Slovensko versko kulturno središče svetih bratov Cirila in Metoda in celotna slovenska izseljenska skupnost, pričajo tudi obiski številnih slovenskih državljanov in delegacij, ki so leta 1992 obiskale Avstralijo.

Prvi je Avstralijo že v februarju obiskal Janez Janša, minister za obrambo v takratni slovenski vladi. Ob tem se je udeležil tudi slavnostne akademije ob avstralskem priznanju Republike Slovenije v melbournski Malvern Town Hall. Pozneje, spomladi 1992, je na uradno povabilo avstralske vlade v Avstralijo prispela tudi slovenska delegacija z zunanjim ministrom dr. Dimitrijem Ruplom. Sprejem delegacije so pripravili tudi v verskem središču v Kewu, kjer je v Baragovi dvorani potekala slavnostna pogostitev. V jeseni je Avstralijo obiskal še Lojze Peterle, predsednik prve demokratično izvoljene slovenske vlade. V Melbournu je bil gost Baragovega doma, ob tem pa je Narodni svet Viktorije pripravil krajšo slovesnost in sprejem (Valentin 1992b:109, Valentin 1992c: 184).

2.9 POSEBNA PRILOŽNOSTNA BOGOSLUŽJA

Delovanje slovenskih frančiškanskih duhovnikov v verskem središču svetih bratov Cirila in Metoda je bilo ob večjih dogodkih, ki so imeli velik zgodovinski pomen za Slovence in slovenske izseljence v Avstraliji, zaznamovano s svečanimi priložnostnimi bogoslužji. Večja priložnostna bogoslužja, namenjena v spomin žrtvam zunajsodnih pobojev po drugi svetovni vojni, so prvič pripravili leta 1984. Spominske maše so v tem letu potekale celoten mesec junij, vsem žrtvam iz množičnih grobišč pa so se poklonili s posebnim bogoslužjem, ki je bilo 10. junija. Podobna svečana bogoslužja, posvečena žrtvam zunajsodnih pobojev, so potekala že prej, vendar nikoli v tako velikem obsegu (Valentin 1984: 138–139).

Podobno spominsko molitev je versko središče pripravilo v sodelovanju s Slovenskim društvom Melbourne v juliju 1991. Ob kapelici na društvenem prostoru je potekalo bogoslužje za žrtve desetdnevne vojne v Sloveniji. Molitve je vodil pater Bazilij Valentin (Valentin 1991b: 183).

V začetku leta 1992 je ob priznanju slovenske samostojnosti s strani avstralske vlade v verskem središču potekala zahvalna maša za priznanje Republike Slovenije. Zahvalna maša, ki je potekala tudi v melbournski stolnici St. Patrick's Cathedral, je vodil nadškof Francis Little (Valentin 1992a: 13). Podobne slovesne maše za domovino so bile vsako leto v mesecu juniju, ko so v Sloveniji praznovali dan državnosti, sledila pa sta jim slavnostno dvigovanje slovenske in avstralske zastave ter spremljajoč kulturni program v Baragovi dvorani.

Slavnostne maše so potekale tudi ob večjih verskih dogodkih v Sloveniji in svetu. V slovenskem verskem središču v Melbournu je tako potekalo slovesno bogoslužje ob obisku papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji in razglasitvi škofa Antona Martina Slomška za blaženega. Svečana spominska maša je potekala tudi ob smrti papeža Janeza Pavla II. leta 2005 (Božič 2005: 16).

2.10 TRADICIONALNE PRIREDITVE, KI JIH ORGANIZIRA SLOVENSKO VERSKO SREDIŠČE

Slovensko versko središče svetih bratov Cirila in Metoda se je od samih začetkov delovanja pojavljalo kot organizator številnih dogodkov in prireditve v slovenski izseljenski in širši avstralski skupnosti. V zgodovini obstoja središča so se tako zvrstili številni koncerti, gostovanja umetnikov, pisateljev, dramskih skupin, vrhunskih športnikov, politikov in cerkvenih dostojanstvenikov, ki so terjali zahtevne organizacijske in logistične priprave. Izvedeni koncerti, gostovanja in prireditve so pustili pečat med slovenskimi izseljenci in so pomagali ohranjati narodno identiteto avstralskih Slovencev.

Med številnimi prireditvami zabavnega značaja je treba poudariti vsakoletni tradicionalni Mladinski koncert, ki ga že več kot trideset let organizirajo vsa tri slovenska verska središča v Avstraliji in je največji družabni dogodek slovenske skupnosti v Avstraliji. Koncerti, na katerih sodelujejo mladi in starejši predstavniki skupnosti, izmenično potekajo v glavnih mestih zveznih držav, kjer živijo slovenski izseljenci. Tako se vsakoletno zamenjajo prizorišča slovenskih društev in verskih središč v Melbournu, Sydneyju, Adelaide in Canberri.

Druge tradicionalne prireditve manjšega značaja obsegajo še vsakoletno miklavževanje, ki se ga udeležijo predvsem mlajši potomci slovenskih izseljencev, praznovanje materinskega dneva v maju in očetovskega dneva v septembru in vsakoletni kulturni večer ob 8. februarju, slovenskem kulturnem prazniku.

Tradicionalen družabni dogodek verske narave so tudi romanja, ki potekajo dvakrat letno. Postno romanje je v marcu ali aprilu pred veliko nočjo, v decembru pa sledi predbožično romanje. Na romanjih, ki jih organizira versko središče, navadno združijo bogoslužje v cerkvi posameznega kraja, kjer je romarski cilj, z obiskom lokalnih turističnih znamenitosti oziroma nacionalnih parkov. V zgodovini verskega središča so bila tako organizirana romanja v naslednje kraje v Viktoriji: Kyneton, Bacchus Marsh, Tarrawarra, Milgrove, Shepparton, Inverloch in druge.

3. SKLEP

Avstralija že več kot dvesto let velja za deželo, ki je sprva svoje meje odprla priseljencem iz zahodnoevropskega območja, v zadnjih desetletjih 20. stoletja pa je sprejemala priseljence s celotnega sveta. Med številnimi različnimi narodi najdemo tudi prebivalce s slovenskega etničnega ozemlja. Slovenska izseljenska skupnost v Zvezni državi Viktorija, ki je svoj populacijski in organizacijski vrh doživela v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, je v tem obdobju ustvarila pestro etnično in društveno organiziranost ter se znotraj multikulturnega avstralskega družbenega okolja dobro uveljavila.

V študiji primera etnične verske organizacije – Slovenskega verskega središča svetih bratov Cirila in Metoda v Melbournu – so bili predstavljeni njeni začetki, razvoj in posamezni sklopi ter področja delovanja znotraj slovenske skupnosti. Organizacija, ki je danes med vodilnimi inštitucijami za razvoj slovenske kulture in izseljenskega življenja v Avstraliji, je ponekod že presegla področja etničnega delovanja in postala, kakor tudi slovenski izseljenci sami, sestavni del melbournske družbe.

Pri dosedanjem delovanju verskega središča v Melbournu, kakor tudi v vseh slovenskih društvih v Viktoriji in Avstraliji, sta največji težavi zadnjega desetletja staranje in umiranje prvih generacij slovenskih izseljencev, ki so bili ključni za razvoj organiziranega skupnostnega življenja. To ugotovitev je mogoče projicirati na celotno slovensko skupnost v Viktoriji in tudi Avstraliji. Mlajše generacije slovenskih izseljencev, rojene v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in pozneje, se že od nekdanje redkeje vključujejo v življenje skupnosti, ki je bilo za njihove starše med temeljnimi načeli. Pestrega kulturnega, športnega in verskega dogajanja se udeležuje veliko manj ljudi kot v sedemdesetih in osemdesetih letih; velike prireditvene društvene dvorane se ne napolnijo niti ob največjih letnih izseljenskih dogodkih, tako da so jih vodstva društev zaradi velikih stroškov vzdrževanja prisiljena oddajati zunanjim strankam.

Kakšna je potemtakem prihodnost slovenske skupnosti v Viktoriji in Avstraliji? Odgovor na zapleteno in kompleksno vprašanje je težko podati na kratko, vendar se kljub temu lahko opremo na podobne izkušnje in vzorce iz Združenih držav Amerike, kjer ima slovenska skupnost precej daljšo tradicijo bivanja. Sklepamo lahko, da se bo slovenstvo v Avstraliji ohranilo kot nekakšna širša moralna vrednota, ki je že postala sinonim za »poštenega«, »skrbnega« in »delavnega človeka«, njen pomen pa naj bi sčasoma na vrednosti še pridobival. Izvor iz »majhne, zelene države sredi Evrope« je povezan z idealiziranjem podobe Slovenije v spominih starejših generacij in se neposredno prenaša tudi na mlajše, ki sicer ne govorijo več slovenskega jezika, temveč gojijo pozitivna čustva do izvorne države svojih staršev in ponosno navajajo svoj izvor v prošnjah za delo, življenjepisih in pri medsebojnem komuniciranju z vrstniki. V Slovenijo odhajajo na študij, počitnice in poročna potovanja. Pri komuniciranju s pripadniki mlajših generacij slovenskih potomcev je že mogoče zaznavati tovrstno zavedanje o »lastnih izvornih koreninah«, ki priča o ohranitvi »izročila prednikov« in celo ponovnem zanimanju za deželo »na sončni strani Alp«.

VIRI IN LITERATURA:

- Ambrožič, Pater Bernard (1956a) Iz pisarne Slovenskega duhovnika. *Misli*, maj 1956, št. 5, leto 5, 7.
- Ambrožič, Pater Bernard (1956b) Pozdrav prihajajočemu. *Misli*, avgust 1956, št. 8, leto 5, 7.
- Birsa, Irena (1994) *Slovenians in Australia*, 56. Melbourne: Graduate School of Education, La Trobe University.
- Božič, Pater Ciril A. (2005) Melbourne. *Misli*, maj 2005, št. 5, leto 54, 16.
- Čebulj Sajko, Breda (2002) Naselitev Slovencev v Avstraliji. V *Slovensko izseljenstvo: zbornik ob 50-letnici Slovenske izseljenske matice*, 259–268. Ljubljana: Združenje Slovenska izseljenska matica.
- Gelt, Draga in Veronika Ferfolja (2001) *Pax et bonum – Mir in dobro*. Melbourne: Slovenska verska in kulturna središča v Avstraliji.
- Gregorič, Stanka (1990) Križem avstralske Slovenije. *Misli*, maj 1990, št. 5, leto 39, 125–126.
- Gregorič, Stanka (1991) Križem avstralske Slovenije. *Misli*, januar–februar 1991, št. 1–2, leto 40, 29.
- Klemenčič, Matjaž (2005) Delovanje slovenskih izseljencev v Avstraliji za neodvisno Slovenijo«. V Klemenčič Matjaž (ur.) Janez Stergar, Samo Kristen, Katalin Munda Hirnök, Milica Trebše-Štolfa, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, (Del 4, Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije)*, 239–268. Viri, št. 20. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Koderman, Miha (2007) *Slovenski izseljenci v Viktoriji*, 35–39. Koper: Fakulteta za humanistične študije.
- Kolarič, Jakob (1967–1977) *Škof Rožman: Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa*. Celovec: Mohorjeva založba, 3 zvezki.
- Korbič, Pater Beno (1952) Da bo list vaš – sodelujte v njem. *Misli*, januar 1952, št. 1, leto 1, 4.
- Okorn, Pater Klavdij (1952) Obisk v Melbournu. *Misli*, april 1952, leto 1, št. 4, 7.
- Pivko, Pater Rudolf (1955) Pozdravljamo novega misijonarja. *Misli*, september 1955, št. 9, leto 4, 3.

- Prešeren, Jože (1990) Izseljenci v Avstraliji. V *Enciklopedija Slovenije* IV, 220–221. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Uredništvo (1956a) Opozorila. *Misli*, januar–februar 1956, št. 1–2, leto 5, 2.
- Uredništvo (1956b) Šestmesečna velika kampanija za *Misli* – Spremembe. *Misli*, marec 1956, št. 3, leto 5, 5.
- Uredništvo (1992) Hvala, Avstralija. *Misli*, januar–februar 1992, št. 1–2, leto 41, 3.
- Vadnjal, Ad. (1955) Ustanovitev Slovenskega Kluba v Melbournu. *Misli*, marec 1955, št. 3, leto 4, 5.
- Vadnjal, Ad. (1974) Špelca v Melbournu. *Misli*, oktober 1974, št. 10, leto 23, 286–287.
- Valentin, Pater Bazilij (1956) P. Bazilij oznanja svojim. *Misli*, december 1956, št. 12, leto 5, 13.
- Valentin, Pater Bazilij Valentin (1960) Pater Bazilij tipka. *Misli*, september 1960, št. 9, leto 9, 260.
- Valentin, Pater Bazilij (1961a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, maj 1961, št. 5, leto 10, 136.
- Valentin, Pater Bazilij (1961b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, junij 1961, št. 6, leto 10, 166.
- Valentin, Pater Bazilij (1961c) Pater Bazilij tipka. *Misli*, julij 1961, št. 7, leto 10, 199.
- Valentin, Pater Bazilij (1961d) Pater Bazilij tipka. *Misli*, december 1961, št. 12, leto 10, 356.
- Valentin, Pater Bazilij (1963a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, februar 1963, št. 2, leto 12, 70–71.
- Valentin, Pater Bazilij (1963b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, januar 1963, št. 1, leto 12, 6.
- Valentin, Pater Bazilij (1963c) Pater Bazilij tipka. *Misli*, september 1963, št. 9, leto 12, 260.
- Valentin, Pater Bazilij (1963d) Pater Bazilij tipka. *Misli*, oktober 1963, št. 10, leto 12, 294.
- Valentin, Pater Bazilij (1966a) Pozdravljene med nami. *Misli*, marec 1966, št. 3, leto 15, 68.
- Valentin, Pater Bazilij (1966b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, junij 1966, št. 6, leto 15, 167.
- Valentin, Pater Bazilij (1966c) Pater Bazilij tipka. *Misli*, november 1966, št. 11, leto 15, 327.
- Valentin, Pater Bazilij (1968a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, marec–april 1968, št. 3–4, leto 17, 69.
- Valentin, Pater Bazilij (1968b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, julij 1968, št. 7, leto 17, 180.

- Valentin, Pater Bazilij (1968c) Pater Bazilij tipka. *Misli*, avgust 1968, št. 8, leto 17, 212.
- Valentin, Pater Bazilij (1971a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, marec–april 1971, št. 3–4, leto 20, 87.
- Valentin, Pater Bazilij (1971b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, maj 1971, št. 5, leto 20, 134.
- Valentin, Pater Bazilij (1971c) Pater Bazilij tipka«. *Misli*, september 1971, št. 9, leto 20, 266.
- Valentin, Pater Bazilij (1973a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, januar 1973, št. 1, leto 22, 12.
- Valentin, Pater Bazilij (1973b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, februar–marec 1973, št. 2–3, leto 22, 50–51.
- Valentin, Pater Bazilij (1976a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, junij 1976, št. 6, leto 25, 207.
- Valentin, Pater Bazilij (1976b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, avgust 1976, št. 8, leto 25, 245.
- Valentin, Pater Bazilij (1978) Pater Bazilij tipka. *Misli*, junij 1978, št. 6, leto 27, 180.
- Valentin, Pater Bazilij (1979a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, marec 1979, št. 3, leto 28, 76.
- Valentin, Pater Bazilij (1979b) P. Klavdiju v spomin. *Misli*, oktober–november 1979, št. 10–11, leto 28, 316.
- Valentin, Pater Bazilij (1982a) Pater Bazilij tipka. *Misli*, julij 1982, št. 7, leto 31, 172.
- Valentin, Pater Bazilij (1982b) Pater Bazilij tipka. *Misli*, oktober 1982, št. 10, leto 31, 269.
- Valentin, Pater Bazilij (1983) Pater Bazilij tipka. *Misli*, januar–februar 1983, št. 1–2, leto 32, 22.
- Valentin, Pater Bazilij (1984) Pater Bazilij tipka. *Misli*, junij 1984, št. 6, leto 33, 138–139.
- Valentin, Pater Bazilij (1985) Sv. Ciril in Metod. *Misli*, marec 1985, št. 3, leto 34, 57.
- Valentin, Pater Bazilij (1988) Sv. Ciril in Metod. *Misli*, julij 1988, št. 7, leto 37, 172.
- Valentin, Pater Bazilij (1989) Sv. Ciril in Metod. *Misli*, avgust 1989, št. 8, leto 38, 211.
- Valentin, Pater Bazilij (1990) Sv. Ciril in Metod. *Misli*, junij–julij 1990, št. 6–7, leto 39, 141.
- Valentin, Pater Bazilij (1991a) Izpod Triglava. *Misli*, julij 1991, št. 7, leto 40, 175.
- Valentin, Pater Bazilij (1991b) Sv. Ciril in Metod. *Misli*, julij 1991, št. 7, leto 40, 183.
- Valentin, Pater Bazilij (1992a) Sv. Ciril in Metod. *Misli*, januar–februar 1992, št. 1–2, leto 41, 12–13.

Valentin, Pater Bazilij Valentin (1992b) Sv. Ciril n Metod«. *Misli*, maj-junij 1992, št. 5-6, leto 41, 109.

Valentin, Pater Bazilij Valentin (1992c) Sv. Ciril n Metod«. *Misli*, september-oktober 1992, št. 9-10, leto 41, 184.

Žvokelj, Pater Nikolaj (1990) Ob ustanovitvi ASK. *Misli*, avgust 1990, št. 8, leto 39, 169.